

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЗДА
302-304 WEST 13TH STREET, NEW YORK 14, N.Y.

PAPERS ДОПОВІДІ

Ч.
№ 37

Д-р Богдан Ф. Корчмарик

НАШІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА В МОСКОВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

* * *

Bohdan F. Kortschmaryk Ph. D.

Our Historical Sources in the Muscovite Interpretation

Ню Йорк

1974

Поручили до публікації 15 березня 1974 року
о. проф. д-р Мелетій Войнар дійсний член НТШ
проф. д-р Матвій Стахів дійсний член НТШ

Редактор

Проф. д-р Микола Чировський

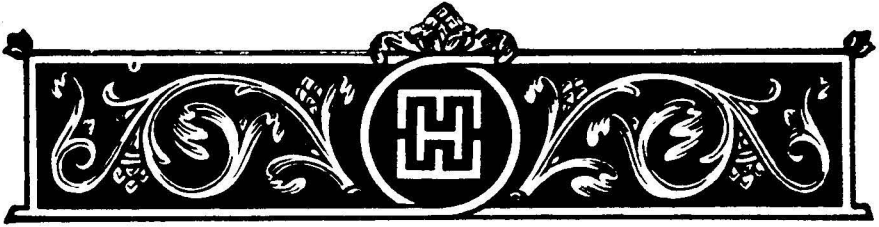

Ціна 1.00 долар

Publisher Petro Yamniak, 9 Lincoln Pl., Clifton, N.J. 07011, USA

Д-р Богдан Ф. Корчмарик

**НАШІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА
В МОСКОВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ**

SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY, INC.
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА В ЗДА
302-304 WEST 13TH STREET, NEW YORK 14, N.Y.

PAPERS & ДОПОВІДІ

Ч.
№ 37

Д-р Богдан Ф. Корчмарик

НАШІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА В МОСКОВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

* * *

diasporiana.org.ua

Bohdan F. Kortschmaryk Ph. D.

Our Historical Sources in the Muscovite Interpretation

Ню Йорк

1974

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 435

LECTURE 1

CLASSICAL MECHANICS

LECTURE 2

LECTURE 3

LECTURE 4

Д-р Богдан Ф. Корчмарик

НАШІ ІСТОРИЧНІ ДЖЕРЕЛА В МОСКОВСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Відзначаючи Сторіччя нашої найстаршої Наукової Інституції, яка стоїть на сторожі наукової правди і, якої патроном обрано нашого національного Пророка – Тараса Шевченка, годиться пригадати, як він розцінював науку та які вимоги він ставив головно до нашої вільної науки. Тим більше, що його багатомовні вимоги, висловлені в „Посланнях” до земляків в Україні і не в Україні не менш актуальні сьогодні, як вони були актуальними під кінець першої половини XIX сторіччя, коли, вперше, вони пролунали на всіх просторах нашої, тоді уярмленої, Батьківщини. Зокрема, як тоді, так і сьогодні продирається до нас стоголосим звуком його багатомовна і далекоїдуча пересторога:

„Якби ви вчилися так, як треба,

То й мудрість би була своя;

А то залізете на небо:

І ми – не ми, і я – не я!” яка стосується вирізнення історичної та національної самобутності нашого народу, спотвореної нашими т. зв. старшими „братами”, що їх Шевченко не боявся називати їхньою власною історично-традиційною назвою, а саме, москалями. І відійсності, якби ми вчилися так, як треба і виказали власну мудрість, оперту на твердих і незаперечних основах, перед зовнішнім світом, то, напевно, ніхто не насмілювався б називати нас неісторичним народом, Тексасом Росії або націоналістичним витвором XIX сторіччя. Коли візьmemo до уваги, що автор чи радше автори Історії Русів, яка появилася друком в центрі московського царства в 1846 році, не зважаючи на сувору цензуру московських правителів, наважилися відверто сказати, що „відомо ж бо, що колись були ми те, що тепер московці: уряд, першість і сама назва Русь од нас до них перейшли”, як також і те, що „ми тепер у них, як причта во язицях”¹⁾, то тим більше сучасні представники нашої власної науки, які перебувають у вільному світі, замість голосити пересторогу щодо вживання історичних термінів „Москва” та „московський”, морально зобов’язані не лише виступати в о-

1. Історія Русовъ или Малой Росіи – під ред. О. Оглоблина. Переклад Вяч. Давиденка. Нью Йорк, 1956, ст. 275.

бороні життєвих та національних інтересів нашої поневоленої Батьківщини, але й висвітлити історичну самотність нашого народу, яка має джерельні і незаперечні основи, від найдавніших часів. Бо, коли більш як півсторіччя тому державний секретар ЗСА – Роберт Ланцінг, під час зустрічі з Українською Делегацією на Міровій Конференції, між іншим, завважував, "что онъ знаетъ только объ единомъ русскомъ народѣ" 2), який заселяє простори європейського Сходу, то на таку „грамотність” тодішніх представників вільного світу ще можна було знайти своєрідне оправдання. Одначе коли сьогодні т. зв. „експерти” в східноєвропейській проблематиці не лише утотожують Київську Русь з Росією і продовжують застосовувати назву „Росія” до цілого СССР 3), але й сумніваються в тому, що Київська Русь це таки Україна, то це вже нічия, лише наша, власна, вина. Зокрема – це вина чільніших представників нашої науки, які, перебуваючи у вільному світі, ще й до нині не спромоглися об’єктивно і науково доказати, що НАШЕ ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ МАЄ СВОЇ ВЛАСНІ ДЖЕРЕЛЬНІ ОСНОВИ і, що КИЇВСЬКА РУСЬ–УКРАЇНА НЕ БУЛА І НЕ Є „КОЛИСКОЮ ТРЬОХ БРАТНІХ НАРОДІВ”, як це, тенденційно інтерпретуючи наші історичні джерела, пропагувала і дальше пропагує мєсковська та промосковська історіографія.

Не диспонуючи тими основними джерельними матеріалами, що ними послуговуються сучасні радянські дослідники, як також не маючи змоги безпосередньо ознайомитися із численними знахідками й вислідами археологічних розкопів, перепроваджуваних на відвічних землях України та інших країнах європейського Сходу протягом останніх десятиріч, нам не легко робити якісь остаточні з них висновки. Все ж таки, вже навіть на основі обмеженої і, в певних відношеннях, тенденційно спрепарованої літератури, що її висилають за кордон здебільша для пропаганди, не трудно переконатися в тому, що всі заходи радянських дослідників, зокрема в напрямку наукового обґрунтування теорії триєдиної Руси та „кровної” споріднености т. зв. „братніх” народів, які мали б один спільний початок, не мають ніякої реальної основи. Навпаки, замість знайти джерельні дані, що підтверджували б спільне походження російського й українського народів від одного корення, тобто від т. зв. „древньоруської” народности, яка утворила Київську державу, їм усе частіше доводиться переконуватися в тому, що ця „древньоруська держава”, відома в історії під назвою Київської Руси, „утворилася в наслідок тривалого і незалежного від зовнішніх впливів

2. Марголин, А. Украина и политика Антанты. Берлин, 1921, стор. 161.

3. Л. П., Свобода. Держзі Сіті, 10-го лютого, 1968. ч. 28.

внутрішнього розвитку східнослов'янських племен⁴⁾, які, займаючись переважно хліборобством, заселяли територію сучасної України від часів неоліту⁵⁾. Тут годиться додати, що що „концепцію автохтонного розвитку населення цієї території, що була головним ядром „для утворення „майбутньої Русі“⁶⁾, поставив на розгляд XII-го археологічного з'їзду в Харкові вже в 1902-му році український археолог В. В. Хвойка. Що більше. Якщо взяти до уваги, „что к северу от Припяти славянская речь не звучала до середины I тысячелетия н.э.“⁷⁾ і, що „намечается расселение славян“, головню кривичів і в'ятичів, щойно „в течение VII–X вв. к северу от озера Ильмень, в направлении Белого озера, в низ по Волге в будущую Ростово-Суздальскую область, в верховья Дона и может быть, на среднюю Оку“⁸⁾, то як можна висувати твердження, що, мовляв, „російський, український і білоруський народи походять від єдиного кореня – древньоруської народности, яка створила древньоруську державу – Київську Русь“⁹⁾, початки якої тісно пов'язані з епохою Київського великого князя Кия? Тим більше, що епоха панування Київського князя Кия, як твердить і доводить академік Рибakov, припадає на „VI столетие“, яке „характеризується цілим рядом существенных перемен во внутренней и внешней истории восточного славянства“¹⁰⁾, з яким угро-фінські племена центральних земель пізнішої Московщини ще не мали ніяких взаємовідносин. Вже самий той факт, що ті племена, які заселяли північно-східні землі європейського Сходу, мали свою власну специфічну місцеву культуру¹¹⁾ і, що „северно-восточные города, возникшие в среде иных языцев“, які на переломі XIII та XIV ст. стали основним ядром для утворення московської держави, „первоначально... были города нерусские“, тобто

-
4. <i>Брайчевський М. Ю.,</i>	<i>Коли і як виник Київ, АН УРСР. Київ, 1963. ст. 132.</i>
5. <i>Шовкопляс І. Г.,</i>	<i>Археологічні дослідження на Україні/1917–1957/. АН УРСР. Київ, 1957. ст. 91.</i>
6. <i>Брайчевський М. Ю.,</i>	<i>Походження Русі. АН УРСР. Київ, 1968. ст. 10.</i>
7. <i>Бернштейн С. Б.,</i>	<i>Очерк сравнительной грамматики славянских языков. АН СССР. Москва, 1963. ст. 62.</i>
8. <i>Третьяков П. Н.,</i>	<i>Археологические памятники восточнославянских племен в связи с проблемой этногенези. АН СССР. Москва-Ленинград, 1939. Но. 1.</i>
9. <i>Дмитренко В. С.,</i>	<i>Нарис з історії суспільно-політичної та філософської думки народів СРСР доби феодалізму. КОЛДУ. Київ, 1961. ст. 8.</i>
10. <i>Рыбаков В. А.,</i>	<i>Древняя Русь. Сказания—Быльи—Летописи. АН СССР. Москва, 1963. ст. 35.</i>
11. <i>Рудинський М. Я.,</i>	<i>Кам'яна Могила. АН УРСР. Київ, 1961, ст. 138.</i>

не слов'янські, а так звана „русская /київська – Б. Ф. К./ культура стала преобладати там лиш с XI века”¹², безперечно, вказує на те, що всяке підкреслювання радянських дослідників про „кровну” спорідненість українського народу з московським, не є нічим іншим як тільки тенденційно спрепарованою політичною гіпотезою, яка не витримує найменшої наукової критики. Що більше. Коли Київський великий князь Аскольд, якого деякі дослідники вважають не лише руським, тобто слов'янським князем з походження, але й прямим нащадком Кия¹³, вже історичної Київської Русі, ходив великим походом на Візантію в 860 році¹⁴, тоді північно-східні землі європейського Сходу ще не були, навіть і колоніями Київської держави. Взагалі, як можна висувати твердження про „кровну” спорідненість українського народу з „російським” в передісторичному та ранньо історичному минулому і доводиги, що, мовляв, Київська Русь була колискою трьох „братніх” народів, коли початки формування „російського” народу, вдійсності, не сягають глибше часів утворення Московського князівства, якого першим князем та „истиннымъ основателемъ..былъ...сынъ Невскаго, Даниилъ /1263–1303 г./, получившій Москву въ удѣлъ”¹⁵, і коли субстратна маса, яка ввійшла в основу формування „російського” народу, була не слов'янська? Коли, навіть, погодитися з „твердженням” деяких сучасних радянських дослідників, що „все це чужорідне для слов'ян населення” північно-східніх земель європейського Сходу „протягом IX–XII ст. зазнало повної асиміляції”¹⁶, то все ж таки треба відмітити, як це доводить проф. Вадим Шербаківський, що „Україна” чи радше властива Київська Русь, ”зовсім не брала участі в утворенню московських слов'ян, а брали участь Кривичі, яких літопис IX віку навіть не зачисляє до «словянського язика». При тім ці Кривичі занялися асиміляцією тубільців фінів” шойно „в XI і XII віках. Спитаємо тепер” – продовжує проф. Шербаківський – „скільки ж там було тих фінів, що їх треба було асимілювати, тобто слов'янізувати. А літопис і оповідає нам, що

-
12. *Третьяков П. Н.*, Древнерусский город Клещин. Проблемы Общественно-политической истории России и славянских стран. Ан СССР. Москва, 1963. ст. 49-50.
13. *Брайчевський М. Ю.*, Коли і як виник Київ, ст. 139.
14. *О. Нагаєвський І.*, Кирило-Методіївське Християнство в Русі-Україні. Зап. ЧСВВ. Серія II. Рим, 1954. ст. 9.
15. *Милковичь В.*, Восточная Европа. В „Истории Чоловічства” Г. Гельмольта. Второе издание. СПб., 1903. т. V. ст. 509.
16. *Брайчевський М. Ю.*, Походження Русі, ст. 194.

там на Московщині”, тобто на північно-східніх землях європейського Сходу, були: «Чудь, Лівь, Водь, Ямь, Весь, Пермь, Миря, Мурома, Мордва, Мокша, Мешера, Череміси, Югра, Печора, Корель, Зириани, Самоядь, Ерза й інші...» Таким чином, коли ми візьмемо до уваги всю цю масу фіно-уральських народів ловецьких, які представляли тут субстратну масу, і помислимо, що панівною расою тут було головним чином плем'я кривичів з додатком нечисленних племен новгородських слов'ян, які здебільшого були купцями, та полочан, то мусимо прийти до висновку, що ці племена дуже хутко розплилися і зникли в фіно-уральському етнічному морі. Тільки завдяки тому, що ця субстратна маса фіно-уральська була дуже примітивна, а кривичі і слов'яни вже мали науку, грамоту та літературу писану та ще й християнську віру, що несла з собою просвіту і організацію, тільки тому це маленьке число культуртрегерів могло нав'язати свою слов'янську мову фіно-уральському субстратові¹⁷. Якій вдійсності результати дала ця асиміляція, мабуть, чи не найкраще характеризує в Курсі Русскої історії проф. В. Ключевський. Цілево і тенденційно утотожуючи колонії Київської Русі з Росією, він не лише підкреслює, що „в области Оки и верхней Волги в XI–XII вв. жили три финские племена: мурома, меря и весь”, але й стверджує, що „край, который лжгал вне старой коренной Руси и в XII в. был более инородческим, чем русским краем”¹⁸. Вкінці, коли деякі сучасні історики намагаються, повторення на північно-східніх землях європейського Сходу основних назв українських центрів, таких як Переяслав, Стародуб, Прилуки, Звенигород, Ярославль та Галич, тенденційно пов'язати з переселенцями з сучасних українських земель, то на ці необґрунтовані висновки та цілєві комбінації визначний московський дослідник – В. М. Татішев, що користувався найдавнішими літописними даними, які пізніше „пропали”, дає досить докладну та багатомовну відповідь: „По многихъ такъ несчастливыхъ предприятияхъ великий Князь Юрій Владимировичъ Довгорукий пришедъ въ Суздаль, и видя себя Руской земли /тобто земель властивої Київської Русі – В. Ф. К./ совсѣмъ лишена, отъ великаго Княженія отщется... зачалъ строитъ во области своей многіе града, Юрієвъ въ Полѣ, Переяславль у Ключенна озера, Владимиръ на Клязмѣ, Кострому, Ярославль и другіе многіе града, тѣмъ же имени, какъ въ Руси суть, хотя тѣмъ утолить печаль свою, что лишился великаго Книженія Рускаго, и зачалъ тѣ града на-

17. Щербаківський В., Формация Української Нації. Нью Йорк, 1958. ст. 137–138.

18. Ключевський В., Курс русской истории. Ч. I. изд. 3-ое. Москва-Петроград, 1923. ст. 362-363.

селять, созывая людей отвсюда, которымъ не малую ссуду давалъ, и въ строеніяхъ и другими поданіями помагалъ, в которые приходя множество болгаръ, мордвы, венгровъ кромѣ русскихъ селелись”¹⁹

Переходячи до наступного питання, яке тісно пов’язане з попереднім, дозволимо собі висунути таке умовне, але спертє на природних і реальних основах, твердження: якщо б Київська держава, відома в історії під назвою Київської Русі, яка „утворилася в наслідок тривалого і незалежного від зовнішніх впливів внутрішнього розвитку східньослов’янських племен”, була залишилася в своїх первісних природних кордонах, то, напевно, не треба було б ані замінювати первісної назви нашої держави – Русь на Україну, ані москвинам присвоювати її і тенденційно перефоровувати в світову літературу, як „свою” власну. Одне чому, що політичні прямування київських великих князів перейшли природні і властиві кордони Київської Русі, яка зосереджувалася на центральних землях сучасної України і привели до утворення великої Київської імперії, яка охоплювала великі простори європейського Сходу, тому то й питання „природнього” успадкування чи цілевого привласнення усіх тих атрибутів, які посідала ця колишня світова потуга, непокоїли і непокоять ще й сьогодні, головню українців та „росіянів”. Тим більше, що тенденційне утотожнювання Київської Русі з Росією, зокрема під сучасну пору, вже до тієї міри поглибилося, навіть серед т. званих „експертів” європейського Сходу, що вони готові сумніватися в природній і безпосередній історичній пов’язаності Київської Русі з Україною²⁰. Про те, що назва Русь та Руська земля первісно відносилися виключно до центральних земель сучасної України, в науковій літературі панує майже повна однозначність. Тим більше, що це підтверджується літописними даними, яких заперечувати, аж ніяк не вдасться. Натомість, як далеко розширювалася ця назва і, до якої міри вона вкорінювалася і приймалася як властива назва тих чи інших земель європейського Сходу, які входили в склад Київської імперії ще й по сьогодні залишається відкритим питанням.

На наш погляд, вона не виробила сталого означення в якихось конкретних границях великих просторів європейського Сходу поза центральними межами сучасної України і майже кожночасно узалежнювалася від розширення політичних впливів Києва та фактичної залежно-

19. *Татищевъ В. Н.* Історія Російская съ самыхъ древнѣйшихъ временъ. Москва, 1774. кн. III. ст. 76.

20. *Чубатий М.,* Українська історична наука. Філадельфія. 1971. ст. 3.

сти окремих удільних князівств від Київського великокняжого престолу. Хоч можна припускати, що від IX до половини XII ст. політичне означення Русь майже безпереривно охоплювало також і північно-східні землі європейського Сходу, які вважалися своєрідними колоніями Київської імперії, але воно, як виявляється з літописних даних, до часів монголо-татарської навали, там не закріпилося. Натомість під кінець XII ст., цілком природно, назва Русь поширюється на певну частину земель Галицько-Волинської держави, коли галицько-волинський князь – Роман Мстиславич став „самодержцем всея Руси”²¹ і з того часу, як це завважує проф. М. Чубатий, ” і Галичина називається вже частиною Руси”²². Тут треба підкрелити, що до кінця упадку Київської держави, крім поширення назви Русь на землі Галицько-Волинської держави, ми не знаємо ані одного випадку, який вказував би на те, що вона відносилася б до якихось інших теренів, як центральних земель сучасної України. Так напр., в Першому Новгородському літописі /старшого списку/ під роком 1149 читаємо: „Иде Архиепископъ Новгородскыи Нифонтъ въ Роусь”, тобто до Києва, ” позванъ Изяславомъ и Климомъ Митрополитомъ. Ставилъ бо його бяше Изяславъ съ ієппископыи Роускыиа области не славъ Царюграда”²³. Знову ж в Іпатіївському літописі під роком 1141 написано: „Бѣжашу же Святославоу из Новагорода идоушу в Роусь къ братоу”, а брат його тоді був у Києві. Далі, в тому самому літописі під роком 1154 читаємо: „Томъ же лѣтъ поиде Дюрги с Ростовци и съ Суждалци и съ всеми дѣтьми в Русь” або „тои же зимѣ пошелъ бѣ Дюрги в Русь, слышавъ смертъ Изяславлу”²⁴. Натомість в Лаврентіївському літописному зводі під 1223 роком не тільки виразно схарактеризовано територіяльне означення терміну Русь, який відносився виключно до відвічних земель сучасної України, але й виявлено повну байдужість ростово-суздальської провідної верстви до забезпечення життєвих інтересів дійсної Русі такими багато мовними словами: „слишавше Русии князи, Мстиславъ Кыивскыи и Мстыславъ Торопическыи, и Черниговскыи, и прочии князи, здумавши ити на ня /монголо-татар/, мняше, яко ти пойдутъ к ним. И послашася в Воло-

21. *Полное Собрание Русских Летописей. Ипат. Лет. Москва, 1962, т. II. ст. 715.*

22. *Микола Чубатий., Княжа Русь – Україна та виникнення трьох слов'янських націй. Зап. НТШ, Т. CLXXVIII. Нью Йорк, 1964. ст. 63.*

23. *Новгородская Харатейная Летопись. АН СССР. Москва, 1964. ст. 56–57.*

24. *П. С. Р. Л. Т. II. Ипат. Лет. ст. 308-309; 468 – 476.*

димиръ /над Клязмою — Б. Ф. К./ к великому князю Юргю, сыну Всеволожо, прося помочи у него; он же посла к ним благочестивого князя Василька... с Росточи. И не оутяну Василько прити к ним в Русь. А князи Рустии идоша и бишася с ними”, тобто з монголо-татарською ордою на річці Калці, ” и побѣжени быша отъ нихъ и мало ихъ избыи отъ смерти... Глаголають бо тако яко Къиянь одинѣхъ погибло на полку томъ десять тысячъ, и бысть плачь и туга в Руси”, а не на ростово-суздальських землях. ” Се же слышавъ Василько, приключышеся в Руси, возвратися отъ Ченигова... и вниде в свой Ростовъ” 25.

Та, безперечно, найбільш переконливим прикладом про те, що до повного упадку Київської держави термін Русь та Руська земля, відносилися виключно до центральних земель сучасної України, можуть послужити для нас літописні звідомлення з часів нападу монголо-татарської навали, тобто з кінця першої половини XIII ст., після чого життєві процеси поодиноких народів європейського Сходу були обумовлені досить складними політичними унапрявленнями.

Так, напр., в Повісті Временних літ або в Лаврентіївському літописі під роком 1237-им записано: „Того же лѣта, на зиму придоша от восточнѣхъ страны на Рязанскую землю лѣсом безбожнии Татари и почаша воевати Рязанскую землю... Тое же зимы, взяша Москву Татарове и воеводу убиша, Филипа Нянка...” Знову під роком 1239-им читаємо: „На зиму взяша Татарове Мордовскую землю и Муром пожгоша и по Клязмѣ воеваша...Тогда же бѣ пополохъ золь по всей земли” 26. Натомість в Іпатіївському літописі під роком 1237-им стоїть: „Придоша безбожнии Измалтянѣ, преже бившеся со князи Роускими на Калкохъ”, тобто з якими билися руські князі в році 1223, як ми вже згадували, на річці Калці, ” бы первое приходъ ихъ на землю Рязанскую... И всю землю избиша”. Далше, під тим самим роком, занотовано наступне: „отуда же”, тобто з половецьких земель, ” поча посылати /Батей— Б. Ф. К./ на градуу Роусьскыє и взять градъ Переяславль копьемъ... в то же время посла на Чениговъ... и ведоша и во Глуховъ... Меньгоуканови же пришедшоу сглядатъ градъ Києва”. Натомість під 1240-им роком читаємо: „Приде Батыи Киевою в силѣ тяжцѣ... и бысть град во обдержаньи велицѣ: И бѣ Батыи оу города, и троци его обсъдяхоу град. И не бѣ слышати отъ гласа скрипанія телѣгъ то е множества ревенія верблюдовъ его и ржания отъ гласа стадъ конѣ его, и бѣ исполнена земля Роуская” 27).

25. Полное Собрание Русскихъ Летописей. Лаврентьевская Лет. Москва, 1962. ст. 446—447.

26. Там же, ст. 460 — 470.

27. П. С. Р. Л. Ипат. лет. Москва, 1962, Т. II. ст. 778 — 784.

Дальше, в Патріяршому або Ніконовському літописі під 1237-им роком написано: „придоша отъ восточныя страны на Рязанскую землю, лѣсомъ, безбожныя Татарове”, або, ” А Татарове поидоша къ Москвѣ, и пришедъ взяша Москву, и воеводу ихъ убиша” і знову, ” а на Ростовской и Суздальской земли взяша городовъ 14, опроче слободъ и погостовъ” . Натомість під 1240-им роком читаємо: „Того же лѣта Батый нача посылати рать на грады Русскія; посланіи же Батьеви придоша и взяша градъ Переяславль Русскій, иже въ Кіевѣ, и церковъ архангела Михаила сокрушиша, а епископа Симеона убиша, и сосуды церковныя златыя, и сребрена и драгого каменя поимоша, а люди иссѣкоша, а иныхъ въ плѣнъ поведоша, а градъ сожгоша. Того же лѣта Батый посла иную рать на Черниговъ въ силѣ величѣ; слышевъ же то князь Мстиславъ Глѣбовичъ, внукъ Святослава Олговича, и изыде на нихъ со многими воинствы своими, и бысть брань велія и сѣча зла...”²⁸.

Знову Владимирський Літопис під 1237-им роком описує наступне: „Того же лѣта Нѣмци ходиша на Литву, вся Чюдская земля” або „Все же лѣто на зиму придоша Татаровѣ с Батьемъ на Рязанскую землю и плѣниша всю землю Рязанскую” і дальше, ” а Татарове оставиша около града Володимера..., идоша к Суздаю и взяша Суздаль... И сътворися велико зло в Суздальской земли” . Натомість під 1239-им роком читаємо таке: „Того же лѣта Татарове взяша Мордовскую землю, и Муром пожгоша, и по Клязмѣ воеваша... Тогда пополох зол въ всей земли”²⁹.

Не інакше, як в попередньо розглянутих нами літописах, окреслюється північно-східні землі європейського Сходу також і в Літописних Зводах з 1497 та 1518 років, які постали на московських землях, і, які вважається, як це зазначено в Передслові, вже повністю „общерусскими летописными сводами” . Так, напр., в Літописному Зводі з 1497 року написано: „Тоѣ же зимы от восточныя страны придоша Татари на Рязанскую землю лѣсом с царем Батьем” . Дальше, ” А Татаровѣ пришед к Москвѣ, взяша ю, и князя /княжича – Б. Ф. К./ Володимира Юрьевича изымаша” або „и вся грады поимаша по Ростовской земли и по Суздальской...”³⁰. Натомість в Літописному Зводі з 1518 року або в т. зв. Уваровськiм Літописі під 1237 роком читаємо: „Тоя же зимы ... придоша Татари на Рязанскую землю... и начаша воевати землю

28. П. С. Р. Л. Патр. лет. Москва, 1965. Т. X. ст. 105; 106; 109 та 114.

29. П. С. Р. Л. Влад. лет. Москва, 1965. Т. 30. ст. 87 – 90.

30. П. С. Р. Л. Лет. свод з 1497 г. Москва–Ленинград, 1963. Т. 28. ст. 52–53.

Рязанськую". Даліше, "и оттолѣ рассыпашася по всеи земли той: к Ростову, и Ярославу, и на городець, и по Волзѣ, вся грады поплѣниша... по Ростовской земли и Суздальской..."³¹. Більше того. Навіть після упадку Київської держави, північно-східні землі європейського Сходу продовжували зберігати свої попередні і властиві означення.

Так, напр., під 1256 роком Владимирський Літописець занотує: „Тое же зимы прииде Глѣбъ Васильковичъ ис кановы земли от царя, оженився въ Рдѣ", тобто в Орді. І далі, "Тое же зимы придоша численици изъ Орды, изочтоша всю землю Суздальскую и Рязанскую и Муромскую и поставиша десятники и сотники и тысяшники и темники, только нѣчто чернцовъ и черницъ и попов и дияконов"³².

Після приведення цілого ряду прикладів, опертих на різних найстарших українських та на пізніших чисто московських літописних джерелах, цілком природно, виринає питання, яким правом та на якій основі московські та промосковські дослідники наважуються утотожнювати Київську Русь з Росією, а тим самим і привласнювати нашу власну історичну спадщину?

Звичайно, на поставлене нами повше запитання, можна було б відповісти просто: московські дослідники утотожнюють Київську Русь з Росією на основі тенденційної інтерпретації наших найстарших джерел та за посередництвом прикривання наявної історичної правди. Одначе, щоб не бути голосновним, наведемо приклади. При чому, характерно відмітити, що першою „жертвою" такої тенденційної махінації та інтерпретації наших історичних джерел, перелицьованих на московському ґрунті та пристосованих до місцевих політичних обставин, впа один з найкращих та найцінніших літературних творів Київської Руси, „Слово о полку Ігоревім". Тим більше, що на основі „Слова" була скомпонована „Задонщина", яка стала для московських інтерпретаторів дуже складних життьових процесів поодиноких народів європейського Сходу вже своєрідним „історичним" джерелом³³. Про те, що спрарований на московських землях літературний твір „Задонщина" не є нічим іншим, як тільки спотвореною копією „Слова..." доводять не двозначно також і визначніші московські та сучасні радянські дослідники. Так, напр., в „Истории древней русской литературы М. Н. Сперанскаго, на численних порівнаннях, з'ясовано, що „авторъ Задоншини", чувствую аналогію между темой «Сл. о. п. И.» и событіямъ на Кули-

31. П. С. Р. Л. Уваров. *лет. Москва-Ленинград, 1963. Т. 28. ст. 210-211.*

32. П. С. Р. Л. Влад. *лет. Москва, 1965. Т. 30. ст. 92.*

33. *Виноградова И. Л., Словарь-справочник «Слова о полку Игореве» . АН СССР. Ленинград, 1967, ст. 128.*

ковскомъ полѣ, рѣшилъ имъ воспользоваться для своей цѣли, и попросту перелицевалъ „Слово”, списывавшее событіе 1185 года, примѣнивъ его къ описанію событія 1380 г. Онъ даже не рѣшался иногда измѣнять нѣкоторыхъ фактическихъ чертъ „Сл. о. п. И.” /но, разумѣється, не имѣвшихъ мѣста въ 1380 г./, повторилъ ихъ и, подчасъ плохо уже понимая свой образецъ и ише менѣе разбираясь въ „Словѣ”, какъ поэтическомъ призвеченіи, воспроизводилъ его только со стороны словъ и оборотовъ, перенося ихъ не всегда кстати и умѣло в свое издѣліе”³⁴.

Не зважаючи на те, що в „Слові о полку Ігоревім” виразно і не двозначно написано: „Почнемъ же, братіе, повѣсть сію отъ старого Владимира /е/ до нынѣшного Игоря; иже истягну умъ крѣпостію своего, и поостри сердца своего мужествомъ, наплѣтнися ратнаго духа, наведе своя храбрія плѣкы на землю Половѣцкую за землю Руськую”³⁵, тобто за центральні землі сучасної України, в „Задонщині” поняття Руської землі утотожнюється „с понятіем Московскаго княжества во главе с великим князем Дмитрием Ивановичем, объединяюшем вокруг себя русских князей для борьбы с татарами” . Шо більше. Наслідуючи „Слово”, як це доводить Н. К. Гудзий, автор „Задонщини”, „ вопреки исторической действительности... говорит о том, что к московскому князю «съехались все князи руския» , тогда как мы знаем, что это было не так и что Олег Рязанский вместе с Ягайлом Ольгердовичем Литовским был в союзе с Мамаем против коалиции князей, возглавлявшейся Дмитрием Ивановичем. Характерно й то, продолжает Гудзий, „что князья Дмитрий Иванович и Владимир Андреевич в „Задонщине” трижды именуется правнуками киевскаго князя Владимира Святославича, совершенно очевидно — для того, чтобы указанием на ту генеалогію повысить их авторитет” . Іншими словами, „ в «Задонщине» явственно обнаруживается та московская тенденция, которая уже в ту пору в силу исторической обстановки претендовала на то, чтобы стать общерусской”³⁶ . Під впливом таких цілевих махінацій і тенденційної інтерпретації наших історичних джерел була скомпонована в ХУІ ст. т. зв. „ Степенная книга” , в якій „була зроблена спроба показати політичну діяльність князів, починаючи від Володимира Святославича до Івана Васильовича” . Вже самий той факт, що в цій „книзі висвітлена ідея

34. Сперанскій М. Н., *История древней русской литературы*. М., 1921, т. II, стор. 36–37.

35. *Слово о плѣку Игорѣ та його поетичні переспіви*. Вид. підготував Л. Мазновець. Київ, 1967. ст. 51.

36. Гудзий Н. К., *История древней русской литературы*. Издание шестое, исправл. Москва, 1956. ст. 226.

спільности всіх слов'янських народів"³⁷, безперечно, вказує на те, що вона лягла в основу тенденційно висунених теорій про „Колиску трьох братніх народів” та „Триединої Русі”, які форсували і даліше перефорсовують у світову літературу московські та промосковські дослідники. Більше того: Коли в попередньо цитованих нами різних Літописних Зводах з часів XI, XII, XIII, XIV та XV ст., північно-східні землі європейського Сходу, головню під час нападу монголо-татарської навали, виразно окреслюється властивими їм назвами, так вже в Устюжському Літописному Зводі, скомпонованому під впливом „загальнорусских” тенденцій на початку XVI ст., хоч і немає мови про якихось московських князів чи Московську землю ані тим більше про Московське князівство так само, як і в усіх інших нами цитованих літописах, все ж таки повише наведені нами географічні окреслення майже повністю утотожуються з центральними землями Київської Русі. Саме в цьому вже „обшерусскому” Літописному Зводі, під 1237 роком, читаємо: „Приде со восточнїя страны царь Батый на Рускую землю ратью со многими силами, лѣсом, без вѣсти, мѣсеца в 7 день, на память святого отца Парфения, в неделю мясопустную, по заутрени.

И бысть брань велика, розгнѣваніе божие: поплени и высече князей русских и всю землю Рускую. Тогда убиша князя Юрья Всеволодича з дѣтьми и з братаничи, и Владимир сожгли, и многи грады плени: Рязань, Коломну, Муром, Суздаль, Юрьевь, Ростов, Ярославль, Кострому, Переяславль, Москву, Волок Ламской, Дмитров, Тферь, Кашин и инии мнозии городы; избиша много князей и княгинь, и мужей, и жен, и дѣтей, и чернцов, и черниц, и попов, и дьяконов; и бысть поругание и черницам и попадьям, женам и дѣвам пред матерми. Каку нужу прият Руская земля, Богу попушшу. Не дошед за 100 верст Новагорода, воротишася у Игцаця креста"³⁸. Цікаво відмітити, що про центральні землі властивої Русі та про страшну „Київську руїну”, яка широко описана в усіх цитованих нами літописах, взагалі не згадується. Крім того, характерно звернути увагу на один особливий момент, який виразно унагляднює, як тенденційно і односторонньо інтерпретується сучасними радянськими дослідниками деякі невігідні для централістичних прямувань Москви місця, виразно окреслені в різних старинних літописних зводах. Так, напр., хоч в Новгородському Пергаменному літописі виразно і недвозначно сказано, що „москвичи же побегоша ничего же

37. Мишко, Д. І., *Українсько-російські зв'язки в XIV–XVI ст.* АН УРСР. Інст. Історії. Київ, 1959. ст. 145.

38. *Устюжский Летописный Свод. Ред. К. Н. Себиной.* АН СССР. Москва–Ленинград, 1950. ст. 46–47.

невидѣше, Татарове же взяша градъ”³⁹, московський дослідник В. Т. Пашуто, покликуючись на Лаврентіївський літопис, в якому, як ми знаємо, також немає найменшої згадки про якусь боротьбу москвичів з татарами в 1237 році, інтерпретує цю подію в такому дусі, ” что москвичи, проводимые воеводой Филиппом Нянком, героически защищали родную землю”⁴⁰. Не зважаючи на те, як ми це виразно бачимо з по-вище наведених прикладів, що утотожнювання центральних земель властивої Київської Русі з Росією немає ніякої історичної основи, московський дослідник А. Н. Насонов твердить, таке: ” Термин «Русская земля» который некогда применяли только по отношению к южнорусской земле, перешел со временем на всю страну. В этом новом, общерусском, смысле удержался он и тогда, когда южнорусская земля уже не господствовала над другими «землями». За всей страной сохранилось «русское» имя, с которым связывалось представление о громадной обобщающей роли южнорусской земли, и о роли Киева”⁴¹. Хоч академік М. Н. Тихомиров свідомий того, що термін „Росія”, опертий на різного роду літературних комбінаціях московських книжників, ” появляется только в XV в.”⁴², все ж таки наважується підкреслити, „что название «Россия» для обозначения всей страны”, тобто Московського царства, вкючевшей територію почти всей Восточной / тоді ще Северно-Востоchno – Б. Ф. К. / Європи, утверждается к концу ХУ в., постепенно побеждая старое название «Русь» ”⁴³.

Добившись „утвердження” цієї тенденційної назви, на основі якої утотожнювалося Київську Русь із Росією, в межах самозваного Московського царства, московські правителі не перестають робити всі можливі заходи, щоб цю новоутворену концепцію перефорсувати також і в світову літературу, в якій північно-східні землі європейського Сходу, навіть за часів Петра І-го, продовжували окреслюватися як Московське царство. Це видно вже хоч би з того, що в наказі Петра І-го, виданому в 1713 році Меншіковим В. Л. Довгорукуму в Копенгені, виразно підкреслюється: „Во всѣхъ курангахъ/періодичних журналах – Б. Ф. К./ печатають государство наше Московскимъ, а не Россійскимъ, и того ра-

39. *Новгородская Харатейная Летопись. Ред. под, набл. академика М. Н. Тихомирова. Москва, 1964. ст. 250.*

40. *Пашуто В. Т., Очерки по истории Галицко-Волинской Руси. АН СССР. Изд. Акад. Наук. СССР, 1950. ст. 56.*

41. *Насонов А. Н. Русская Земля и образование территории древне-русского государства. Москва, 1951. ст. 220.*

42. *Тихомиров М. Н. Россия в XVI столетие. АН СССР. Москва, 1962. ст. 25.*

43. *Там же, ст. 27.*

ди извольте у себя сіе престеречь, чтобъ печатали Россійскимъ, о чемъ и къ прочим ко всѣмъ дворамъ писано ...”⁴⁴.

Як ці тенденційні потягнення московських правителів, в їхніх далекосяжних політичних прямуваннях переводилося в життя і перефоровувалося в світову літературу, досить наглядно характеризує письмо московського дипломата А. П. Бестужева до Петра I-го, вислане з Данії в 1723 році, в якому він, між іншим, пише: ” ... лучше пока возобновить требованіе императорскаго титула, но чтобъ получить здѣсь успѣхъ, необходимо дать канцлеру Гольсту 10.000 червонныхъ, тайному совѣтнику... 6.000, тайному совѣтнику Ленту 6.000, да управляющему иностранными дѣлами фонъ Гагину 3.000, ибо точно такимъ же способом ганOVERскій дворъ отвлекъ Данію отъ русскаго союза. Гольстова, Лента и Гагина”, як зазначає С. Соловйов, ”Бестужевъ надѣялся имѣть на свой сторонѣ за 25.000 червонныхъ...”⁴⁵.

Вкінці характерно відмітити, що в первісному французькому виданні знаменної „Історії Карла XII”, написаній французьким письменником і істориком – Ф. Вольтером, яка до кінця XIX ст. удостоїлася понад 100 перевидань, територія сучасної „Росії” позначена терміном „Московія”, а народ, який заселяв цю територію – „московіте”. Так само ані в париському виданні з 1802 року, ані в лйпцігському виданні з 1845 року ще не говориться про Росію і росіян. В англomовному перекладі цієї „Історії” з 1831 року територія сучасної „Росії” ще окреслена як „Московія”, але коли йде мова про народ, то тут первісну назву „московіте” вже „переправлено” на „росіяни”. Натомість в англomовному перекладі з 1908 року вже зовсім усунено первісні назви „Московія” та „московіти”, а на їх місце підставлено тенденційно, невластиві їм назви – Росія та росіяни⁴⁶. В такому саме, а не інакшому світлі представляють факти, оперті на твердих і незаперечних історичних основах, а „contra factum non est argumentum”..

44. Соловьевъ С., *Исторія Россіи съ древн йшихъ временъ*. Москва, 1862–1879. Т. XVIII. ст. 404.

45. Там же, Т. XVIII. ст. 109.

46. Gambal M. S., *Rus, Ukraine and Muscovy Russia*, Scranton, 1937., p. 14.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

ДЖЕРЕЛА

Полное Собрание Русских Летописей. Лаврентьевская летопись и Суздальская летопись по Академическому списку. Т. I. Москва, 1962.

Ипатьевская летопись. ПСРЛ. Т. II. Москва, 1962.

Новгородская Вторая /Архивская/ летопись. ПСРЛ. Т. 30. Москва, 1965.

Летописный Свод 1497 г. и Летописный Свод 1518 г. /Уваровская летопись/. ПСРЛ. Т. 28. Москва—Ленинград, 1963.

Патриаршая или Никоновская летопись. ПСРЛ. Т. X. Москва, 1965.

Новгородская Харатейная летопись. Москва, 1964.

Устюжский Летописный Свод. Ред. К.Н. Сербиной. АН СССР. Москва — Ленинград, 1950.

Слово о плъку Игоревѣ та його поетичні переклади і переспіви. Вид. підготував Л. Махновець. Київ, 1967.

ЛІТЕРАТУРА

Бернштейн С. Б., Очерк сравнительной грамматики славянских языков. АН СССР. Москва, 1963.

Брайчевський М. Ю. Коли і як виник Київ. АН УРСР. Інститут історії. Київ, 1963.

Брайчевський М. Ю. Походження Русі. АН УРСР. Інститут історії. Київ, 1968.

Виноградова И. Л., Словарь-справочник «Слова о полку Игореве». АН СССР. Ленинград, 1967.

Гудзий Н. К., История древней русской литературы. Изд. шестое, исправл. Москва, 1956.

Дмитриченко В. С., Нарис з історії суспільно-політичної та філософської думки народів СРСР доби феодалізму. КОЛДУ. Київ, 1961.

Исторія Русовъ или Малой Росіи— під ред. О. Оглобина. Переклад Вяч. Давиденка. Нью Йорк, 1956.

- Ключевский В., Курс русской истории. Ч. I. изд. 3-ое. Москва—Петроград, 1923.
- Марголинъ А., Украина и политика Антанты. Берлинъ, 1921.
- Милковичъ В., Восточная Европа. В „Исторіи Чоловѣчества” Г. Гельмольта. Второе издание. СПб., 1903. Т.У.
- Мишко Д. I., Українсько—російські зв'язки в ХІУ—ХУІ ст. АН УРСР. Інст. Історії. Київ, 1959.
- Нагаєвський I., Кирило—Методіївське Християнство в Русі—Україні. Зап. ЧСВВ. Серія II. Рим, 1954.
- Насонов А. Н., Русская Земля и образование территории древнерусского государства. Москва, 1951.
- Пашуто В. Т., Очерки по истории Галицко—Волинской Руси. АН СССР. Изд. Акад. Наук СССР, 1950.
- Л. П., Свобода. Джерзі Сіті, 10-го лютого, 1968. ч. 28.
- Рыбаков Б. А., Древняя Русь. Сказания—Былины—Летописи. АН СССР. Москва, 1963.
- Рудинський М. Я., Кам'яна Могила. АН УРСР. Київ, 1961.
- Соловьевъ С., Історія Росії съ древнѣйшихъ временъ. Москва, 1862—1879. Т. ХУІ та ХУІІ.
- Сперанскій М. Н., История древней русской литературы. М., 1921. Т. II.
- Третьяков П. Н., Археологические памятники восточнославянских племен в связи с проблемой этногенезиса. АН СССР. Москва—Ленинград, г. 1939. Но. I.
- Третьяков П. Н., Древнерусский город Клещин. Проблемы общественно-политической истории России и славянских стран. АН СССР. Москва, 1963.
- Татищевъ В. Н., Історія Російская съ самыхъ древнѣйшихъ временъ. Москва, 1774. кн. III.
- Тихомиров М. Н., Россия в ХУІ столетии. АН СССР. Москва, 1962.
- Чубатий М., Княжа Русь—Україна та виникнення трьох слов'янських націй. Зап. НТШ. Т. CLXXVIII. *Нью Йорк*, 1964.
- Чубатий М., Українська Історична наука. Філадельфія, 1971.
- Шовкопляс I. Г., Археологічні дослідження на Україні /1917—1957/. АН УРСР. Київ, 1957.
- Шербаківський В., Формация Української Нації. Нью Йорк, 1958.
- *****
- Gambal M. S., Rus, Ukraine and Muscovy Russia. Scranton, 1937.

